

Stanowisko polsko-francusko-niemieckiej grupy roboczej

Wzmacnianie kultury na obszarach wiejskich

Tło

Procesy transformacji i zmiany strukturalne pociągają za sobą w wielu wiejskich regionach zmiany społeczne i gospodarcze, które przenikają do wszystkich obszarów życia i wpływają na rozwój społeczeństwa. Nie ma prostych rozwiązań i strategii ponieważ obszary wiejskie są bardzo różnie ukształtowane. To, co je jednak łączy, to mniejsza gęstość zaludnienia, zabudowy, infrastruktury, a także rozmieszczenia instytucji kulturalnych i miejsc spotkań.

Z inicjatywy Fundacji Genshagen pod Berlinem we wrześniu 2022 r. ukształtowała się

polsko-francusko-niemiecka grupa robocza z udziałem przedstawicieli kultury, polityki, administracji i społeczeństwa obywatelskiego, która podjęła dyskusję na temat tego, jak można wzmocnić kulturę na obszarach wiejskich i jak kultura może przyczyniać się do wzmacniania obszarów wiejskich. Udział w obradach grupy wzięło po trzech przedstawicieli z każdego z trzech krajów, którzy zajmują się tematem kultury i obszarów wiejskich, a także reprezentują różne szczeble administracyjne i odpowiadają za kulturę i politykę kulturalną.

Polsko-francusko-niemiecka grupa robocza stwierdza i rekomenduje:

1. Kultura jest czynnikiem istotnym dla systemu, szczególnie na obszarach wiejskich!

Rekomendacje

- Wspieranie demokracji i partycypacji jako celów polityki kulturalnej
- Docenianie i wspieranie wolontariatu ponadpokoleniowo, również przez osoby pracujące w pełnym wymiarze godzin
- Rozszerzanie oferty kulturalnej o aspekt partycypacji oraz zaangażowania i uczestnictwa lokalnej społeczności, uwzględnianie różnorodności i inkluzji
- Włączanie młodzieży i wspieranie edukacji kulturalnej

2. Finansowanie kultury na obszarach wiejskich należy zmodyfikować i rozszerzyć w sposób zorientowany na partycypację, istniejące potrzeby i procesy!

Rekomendacje

- Mocniejsze docenianie kultury na terenach wiejskich
- Oferta kulturalna jako zadanie pomagające w wyrównaniu warunków życia
- Rozszerzanie sposobów finansowania i umożliwianie finansowania całych procesów, aby zapewnić możliwość eksperymentowania
- Reorganizacja systemu ewaluacji, w odniesieniu do specyfiki pracy kulturalnej i różnorodności podmiotów działających na rzecz kultury na obszarach wiejskich i definiowanie celów działania

3. Aby trwale wzmocnić kulturę na obszarach wiejskich, należy tworzyć sojusze między sektorami i resortami oraz doceniać wartość dodaną współpracy transgranicznej!

Rekomendacje

- Budowanie sojuszy i sieci współpracy, wykorzystywanie zasobów (również we współpracy pomiędzy miastem a wsią, aby rozwijać »międzyterytorialność«)
- Docenianie i wspieranie współpracy transgranicznej jako wartości dodanej
- Umożliwianie i wykorzystywanie transgranicznego transferu wiedzy i doświadczeń

1.

Kultura jest czynnikiem istotnym dla systemu, szczególnie na obszarach wiejskich!

Członkowie grupy roboczej są zgodni co do tego, że **kultura** jest nieodzownym elementem, może przyczynić się do polepszania warunków bytowych i stanowi **ważny czynnik gospodarczy** dla regionów wiejskich, a także, że promowanie kultury ma nie tylko wpływ na budowanie tożsamości, ale że kultura jest także **niezbędna do wspierania demokracji i edukacji**. W tym kontekście ważne jest, by społeczeństwo, podmioty kulturalne i polityczne uświadamiały sobie mocne strony i **potencjał obszarów wiejskich**. Kultura przyczynia się do zwiększania samoświadomości miejscowej ludności, **obiekty kulturalne są przestrzenią spotkań i budowania wspólnoty**. Inicjatywy kulturalne oferują możliwości dla kreatywności, eksperymentowania i rozwijania ważnych dla człowieka kompetencji, niezbędnych również w innych obszarach życia. Szczególnie na obszarach wiejskich, gdzie ważne jest dobrowolne zaangażowanie i tworzenie struktur dla kultury, promuje się i praktykuje **aktywność obywatelską**; zachowanie żywego i różnorodnego krajobrazu kulturowego jest jednocześnie wspieraniem demokracji. **Włączanie młodych ludzi** jest konieczne, bo to oni będą kształtować przyszłość. Należy przyznać im kompetencje, powierzyć środki finansowe na realizację projektów, a ich praca powinna być objęta profesjonalną opieką. Ważna jest też **oferta edukacji kulturalnej**: jako przestrzeń możliwości rozbudzania zainteresowań, ale też doświadczania własnej sprawczości. Istotne jest określanie przyszłych tematów i praktyk, które mogą również czerpać inspiracje z tradycji i dziedzictwa oraz łączyć przeszłość z perspektywami na przyszłość. **Kultura na obszarach wiejskich** działa z powodzeniem, gdy opiera się na uczestnictwie, partycypacji, współpracy i współtworzeniu. W kontekście uczestnictwa/partycypacji w życiu społeczno-kulturalnym mobilność zawsze odgrywa ważną rolę w przypadku obszarów wiejskich

i dotyka nie tylko ludność miejscową czy publiczność, ale także podmioty i osoby związane z kulturą. Istotne jest też docenienie zmiany perspektywy, jaka dokonuje się poprzez sztukę i rozpoznanie potencjału innowacyjnego sztuki oraz **włączanie do współpracy lokalne podmioty, tematy i praktyki**. Lokalna polityka kulturalna musi uwzględniać heterogeniczność społeczeństwa. Sztuka i kultura mogą zatem również wnieść istotny wkład w integrację i inkluzję.

2.

Finansowanie kultury na obszarach wiejskich należy zmodyfikować i rozszerzyć w sposób zorientowany na partycypację, istniejące potrzeby i procesy!

Konieczne jest silniejsze docenienie kultury i pracy kulturalnej w regionach wiejskich. Potrzebna jest zmiana perspektywy, aby przełamać przestarzałe skojarzenia z obszarami wiejskimi i **promować rzetelną wymianę kompetencji pomiędzy miastem i wsią**. Można to zrobić na przykład w ramach budowania wspólnoty i sąsiedztwa, poprzez wykorzystywanie zasobów naturalnych i docenianie rzemiosła, lokalnego przemysłu i podejmowanie konkretnych działań. Współpraca instytucji badawczych i naukowych z instytucjami na obszarach wiejskich może sprzyjać zdobywaniu wiedzy o istniejących tam praktykach kulturalnych.

Wsparcie państwa dla kultury nie może koncentrować się na instytucjach wielkomiejskich i projektach modelowych. Jest to sprzeczne z zasadą równości warunków życia. Programy finansowania muszą być również w wystarczającym stopniu dostępne dla obszarów wiejskich.

Praktyki wspierania projektów kulturalnych na obszarach wiejskich powinny mocniej **skupić się na finansowaniu procesów**, a nie wyłącznie rezultatów lub wyników tychże procesów kulturalno-artystycznych. Jednocześnie ważne jest zarówno doskonalenie istniejących

formatów, jak i poszukiwanie nowych. Można tu wskazać przykłady otwartych programów finansowania, w ramach których wraz ze wspieraniem działalności kulturalnej wspierane są również aktywności z innych obszarów, takich sfera społeczna, kościoł, sport itp. Jak można mierzyć jakość w produkcjach i projektach zorientowanych na proces? Ściśle z tym związane jest pytanie o **narzędzia ewaluacji** wykraczające poza ilościowo mierzalne liczby. Godnym polecenia jest wypracowanie metod pozwalających na **mierzenie oddziaływania i długotrwałego rozwoju**, w których jednocześnie uwzględnia się specyfikę pracy kulturalnej i obecności artystycznej na obszarach wiejskich. Ewaluacja z udziałem lokalnych podmiotów na miejscu może przyczynić się do dalszego sukcesu projektów oraz ich zakorzeniania.

3. **Aby trwale wzmocnić kulturę na obszarach wiejskich, należy tworzyć sojusze między sektorami i resortami oraz docenić wartość dodaną współpracy transgranicznej!**

Dla powodzenia pracy kulturalnej na obszarach wiejskich niezbędne jest odpowiednie zaangażowanie lokalnej polityki a także **tworzenie szerokich sojuszy i partnerstw** z sektorem edukacji, społecznym, ochrony zdrowia, ekologii oraz z turystyką. Współpraca międzysektorowa może uaktywnić wspólne zasoby; jednym z najistotniejszych aspektów jest jej długofalowy charakter, a więc trwałość. W budowaniu trwałych struktur ważną rolę odgrywa również zaufanie, np. pomiędzy lokalnymi decydentami i artystami. Sugeruje się również rozważenie finansowania biur regionalnych, które wspierają współpracę i tworzenie sieci dla współpracy.

Ważne jest również rozważenie nowych modeli relacji między miastem a wsią. »Międzyterytorialność«, w ramach której współpraca jest zdecentralizowana, horyzontalna i zorganizowana zgodnie z logiką i potrzebami

poszczególnych regionów, może być przykładem koordynacji między różnymi podmiotami i mieć potencjał rozwojowy.

Inną możliwością rozwoju może być transfer wiedzy i wymiana pomiędzy finansowanymi projektami, które się nawzajem odwiedzają i dzielą praktycznymi informacjami oraz przetestowanymi strategiami i metodami.

Wartość dodana współpracy transgranicznej powinna być szerzej rozpowszechniana. Choć współpraca transgraniczna wymaga więcej wysiłku i organizacji, kryje w sobie duży potencjał dla wzmacniania obszarów wiejskich. Przy zastosowaniu odpowiednich koncepcji i metod zaangażowani mogą zostać również mieszkańcy, którzy mogą otrzymać nowe impulsy dla poszerzania horyzontów, między innymi poprzez organizowanie międzynarodowych festiwali lub rezydencji artystów. Sieci, które już istnieją w ramach współpracy między regionami z różnych krajów, mogą przyczynić się do współpracy w obszarze sztuki i kultury. Należy tworzyć miejsca i przestrzenie, które umożliwiają transgraniczny **transfer wiedzy, praktyki i doświadczeń**. Uczenie się od siebie nawzajem ponad granicami jest ważne, ponieważ w ten sposób można poznać innowacyjne i zrównoważone praktyki finansowania i modele pracy kulturalnej, sprawdzić je pod kątem możliwości przenoszenia na »własne podwórko« i – w najlepszym przypadku – je wdrażać.

Wrzesień 2023

Uczestniczki i uczestnicy polsko-francusko-niemieckiej grupy roboczej

Członkowie grupy roboczej z obszarów polityki, administracji (kulturalnej), finansowania i praktyk kulturalnych, jak również – poprzez włączenie zainteresowanych związków i stowarzyszeń – ze społeczeństwa obywatelskiego, reprezentują różne perspektywy i zapewniają wielogłosowość:

Niemcy

Samo Darian, kierownik Programu Federalnego TRAF0 – Modele dla kultury w okresie przejściowym, Federalna Fundacja Kultury (Kulturstiftung des Bundes)

Brigitte Faber-Schmidt, kierownik Wydziału Kultury, Ministerstwo Nauki, Badań Naukowych i Kultury, Kraj Związkowy Brandenburgia

Uwe Lübking, urzędnik komunalny z wyboru, m.in. ds. kultury i edukacji, Niemiecki Związek Miast i Gmin

Zespół Fundacji Genshagen

Angelika Eder, dyrektor
Julia Effinger i Magdalena Nizioł, koordynatorki projektów

Francja

Pierre-Marie Georges, kierownik Wydziału Strategii i Mediów, Stowarzyszenie Burmistrzów na Obszarach Wiejskich we Francji (Association des maires ruraux de France, AMRF)

Colette Gravier, kierowniczka Działu Książki i Czytelnictwa oraz pełnomocniczka ds. transgranicznych, Regionalna Dyrekcja ds. Kultury (DRAC), region Grand Est, Ministerstwo Kultury

Ivan Lubraneski, burmistrz Les Molières, wiceprezydent Stowarzyszenia Burmistrzów na Obszarach Wiejskich we Francji (AMRF), odpowiedzialny za sprawy kultury, demokracji, stosunki międzynarodowe i komunikację

Laurent Vieille, dyrektor Haus Burgund, Dział Spraw Europejskich i Międzynarodowych, region Bourgogne-Franche-Comté

Polen

Olga Chrebor, dyrektorka Wydziału Kultury, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego

Adam Krzysztoń, starosta łańcucki i wiceprezes zarządu Związku Powiatów Polskich ZPP

Agata Roman, specjalistka Mazowieckiego Obserwatorium Kultury, Mazowiecki Instytut Kultury

Finansowanie kultury we Francji, w Polsce i w Niemczech

Francja

We Francji kompetencje w zakresie polityki kulturalnej są podzielone między kilka szczebli i podmiotów, z których każdy dysponuje własnym budżetem na kulturę. Łączny wkład w budżet kultury wygląda następująco: 22% Ministerstwo Kultury, 8% inne ministerstwa, 6% regiony (13), 10% departamenty (93), 12% związki międzygminne (1.600), 42% gminy (35.000). Na każdym szczeblu procentowy udział w finansowaniu kultury jest inny: nieco ponad 1% na szczeblu państwowym, nieco poniżej 3% z budżetów regionów, nieco poniżej 2% z budżetów departamentów, 6,5% z budżetów związków międzygminnych i nieco poniżej 8% z budżetów gmin, które tym samym wnoszą procentowo największy wkład.

Na poziomie centralnym priorytetem Ministerstwa Kultury jest zapewnienie podstawowych świadczeń kulturalnych w całym kraju, demokratyzacja kultury oraz reprezentowanie Francji jako państwa narodowego i oddziaływanie na zewnątrz. Pod względem organizacyjnym w Ministerstwie Kultury funkcjonuje zasada top-down, według której pierwszeństwo finansowania mają duże instytucje w dużych miastach. Budżety kulturalne regionów zwiększają się, m.in. w ramach lokalnego wsparcia gospodarczego, z którego korzysta również turystyka. Departamenty pełnią rolę łącznika z obywatelami. Poprzez swoje doradztwo i wsparcie dla różnych jednostek organizacyjnych stanowią ważny punkt kontaktowy.

We Francji jest coraz więcej tzw. fuzji gmin. Są one pomocne dla sektora kultury na obszarach wiejskich, jeśli zrzeszone gminy mają takie same zapotrzebowania i mogą połączyć wspólne siły; wadą jest częsta koncentracja na jednej głównej gminie. Regionalne Dyrekcje ds. Kultury (DRAC) to regionalne jednostki administracyjne podległe Ministerstwu Kultury, które dysponują budżetami na promocję kultury na obszarach wiejskich, ale także wspierają podmioty kultury poprzez doradztwo. Finansowanie odbywa się w ramach partnerstwa lub w ramach umów, które są zawierane między organami władzy a instytucjami lub strukturami kulturalnymi, np. sceny niezależnej, takimi jak zespoły teatralne itp. Obowiązują na okres do sześciu lat. Ważne jest przy tym, że wdrażanie działań w zakresie edukacji kulturalnej stanowi warunek wstępny dla udzielania wsparcia.

Polska

Podział obowiązków w zakresie wspierania kultury jest uregulowany ustawowo. Na poziomie krajowym funkcjonuje Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Minister Kultury jest ministrem właściwym odpowiedzialnym za sprawy kultury. Ministerstwu podlegają 64 narodowe instytucje kultury, spośród których możemy wyróżnić takie, które pełnią funkcję doradczą, udzielają wsparcia w całym kraju lub specjalizują się w określonym obszarze kultury. Ministerstwo prowadzi ogólnopolskie programy dotacyjne, z których korzystają instytucje samorządowe, NGO oraz inne podmioty zajmujące się kulturą. Wadą tego rozwiązania jest to, że wspieranie projektów ograniczone jest czasowo: od roku do trzech lat.

Struktura terytorialna samorządów obejmuje następujące poziomy: województwa, powiaty i gminy. Wszystkie te szczeble administracyjne są zobowiązane do prowadzenia i finansowania działalności kulturalnej, mogą również dowolnie prowadzić lokalną politykę kulturalną. Samorządy przeznaczają zazwyczaj około 80% budżetu kulturalnego na prowadzenie własnych instytucji kultury. Organizator finansując instytucje przeznacza środki głównie na koszty utrzymania infrastruktury i pensje, na sam program konieczne jest często pozyskiwanie dodatkowych funduszy.

Instytucjami kulturalnymi na najniższych szczeblach pozostają zazwyczaj biblioteki i Domy Kultury. Obie formy są najpowszechniejszą formą instytucji kultury, dla których przewidziane są specjalne programy wsparcia i finansowania, np. program »Dom Kultury+« czy Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa. W niektórych gminach i powiatach środki na sport, promocję, turystykę i kulturę łączy się w jeden budżet, z którego wspierane są poszczególne inicjatywy.

Kultura bywa finansowana również z budżetów innych sektorów, na przykład Ministerstwo Edukacji i Nauki prowadzi Ośrodki Edukacji Kulturalnej. Ponadto istnieją organizacje, które zajmują się lokalną, oddolną organizacją działalności kulturalnej, takie jak np. Ochotnicze Straże Pożarne czy Koła Gospodyń Wiejskich, które są finansowane przez gminy i tak, jak wszystkie inne podmioty mogą ubiegać się o wsparcie projektów Ministerialnych. Ponadto, podobnie jak w innych krajach, istnieje finansowanie prywatne, fundacje korporacyjne, które przeznaczają część swojego budżetu na kulturę, oraz mecenat.

Niemcy

Niemcy są państwem federalnym, polityka kulturalna funkcjonuje według zasad decentralizacji, subsydiarności i pluralizmu i jest zorganizowana na trzech poziomach: federalnym, krajowym i gminnym, do których zalicza się miasta, wsie i powiaty. Na szczeblu federalnym nie ma ministerstwa kultury; odpowiedzialność za ustawodawstwo i administrację w dziedzinie kultury spoczywa na 16 krajach związkowych (suwerenność kulturalna), więc z zasady ministerstwa kultury istnieją na szczeblu krajów związkowych. Ich zadanie polega na finansowym wsparciu regionalnych instytucji kultury, wyznaczaniu priorytetów politycznych, jak również na wspieraniu projektów regionalnych. Ze względu na federalizm między krajami związkowymi w Niemczech istnieją bardzo duże różnice w zakresie ukierunkowania i finansowania kultury.

Na przykład Pełnomocnik Rządu Federalnego ds. Kultury i Mediów (BKM) jest organem federalnym, który nadzoruje ramy prawne w całym Niemczech, wspiera instytucje kulturalne o znaczeniu narodowym i reprezentuje interesy Niemiec w zakresie polityki kulturalnej i medialnej w różnych gremiach międzynarodowych. Udział trzech szczebli polityki kulturalnej w finansowaniu kultury wygląda następująco: 15% rząd federalny (także inne ministerstwa, jak np. Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Federalne Ministerstwo Rolnictwa), 40% kraje związkowe, 45% gminy.

Konstytucje krajów związkowych dokumentują, czasem z różną intensywnością, znaczenie kultury dla państwa. Jednocześnie ustawa zasadnicza w szczególności sposób chroni sztukę.

W szczególności na szczeblu gminnym zadania związane z kulturą konkurują z innymi zadaniami, takimi jak kwestie edukacji, socjalne lub sport (słowo kluczowe: basen).

Zgodnie z zasadą subsydiarności zadania publiczne w Niemczech realizowane są jak najbliżej obywateli, czyli najpierw na gminnym szczeblu politycznym i dotyczącym struktur społeczeństwa obywatelskiego. Działalność samorządu gminnego w Niemczech uregulowana jest konstytucyjnie.

Jako dalsi sponsorzy, ciała doradcze i grupy interesu ważną rolę w Niemczech odgrywają bardzo dobrze zorganizowane zrzeszenia i fundacje, a na szczeblu gminnym – stowarzyszenia wspierające kulturę. Krytykowaną jest jednak praktyka finansowania projektów («Projektitis»), która w pewnych okolicznościach może hamować budowanie trwałych fundamentów. Ważną rolę odgrywa edukacja kulturalna, a w ostatnich latach obszary wiejskie stały się zagadnieniem przekrojowym i są przedmiotem coraz większej uwagi na różnych szczeblach i w różnych resortach w Niemczech. Obecnie na poziomie federalnym, landowym i gminnym istnieją nowe programy finansowania, które umożliwiają wieloletnie finansowanie, a tym samym zapewniają wsparcie dla rozwoju strukturalnego, skierowane są przede wszystkim do podmiotów na obszarach wiejskich.

Kontakt:

Julia Effinger
+49 3378 80 59-13
effinger@stiftung-genshagen.de

Magdalena Nizioł
+49 3378 80 59-49
nizioł@stiftung-genshagen.de

🐦 @SGenshagen
📘 @StiftungGenshagen
📷 @stiftunggenshagen

Fundacja Genshagen wspierana jest przez:

Die Beauftragte der Bundesregierung
für Kultur und Medien

